

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISHDA TABIAT OBYEKTLARIDAN FOYDALANISH METODIKASI.

Iskandarova Dilfuza Ibragimovna

RANCH universiteti 70110102-Pedagogika yo'nalishi (kunduzgi)
magistranti 1-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19651119>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-aprel 2026 yil

Ma'qullandi: 12-aprel 2026 yil

Nashr qilindi: 14-aprel 2026 yil

KEY WORDS

Maktabgacha ta'lim, ekologik tarbiya, ekologik tasavvur, tabiat obyektlari, o'simliklar, hayvonlar, atrof-muhit, ekologik madaniyat, kuzatish metodi, amaliy faoliyat, didaktik o'yinlar, ekskursiya, tabiat burchagi, bolalar rivoji, ekologik ong, tabiatni muhofaza qilish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tasavvurlarni shakllantirishda tabiat obyektlaridan foydalanish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotda bolalarning tabiat haqidagi dastlabki bilimlarini rivojlantirish, ularda ekologik ong va madaniyatni shakllantirishning samarali yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'simliklar, hayvonlar, suv, havo kabi tabiiy obyektlar asosida tashkil etiladigan kuzatishlar, amaliy faoliyatlar, didaktik o'yinlar hamda ekskursiyalarning ahamiyati ochib berilgan. Ishda maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiyani tashkil etishning metod va usullari, jumladan, suhbat, ko'rgazmalilik, tajriba va o'yin metodlarining o'rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida bolalarda tabiatga nisbatan ongli munosabat, g'amxo'rlik va mas'uliyat hissini shakllantirish mumkin.

Ekologik tasavvurlarni shakllantirish insonning tabiatga bo'lgan munosabatini ongli, mas'uliyatli va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan tarzda rivojlantirish jarayonidir. Bu masala bugungi kunda ayniqsa dolzarb bo'lib, atrof-muhit muammolari tobora kuchayib borayotgan bir paytda katta ahamiyat kasb etadi. Tabiatga mehr va qiziqishni uyg'otish usullari **bevosita tabiat bilan tanishtirish** bolalarni tez-tez sayrga olib chiqish, bog', park yoki dala sharoitida o'simliklar va hayvonlarni ko'rsatish juda samarali. Bola ko'rganini tezroq eslab qoladi. **Kuzatish va tajriba qilish** oddiy kuzatuvlar (masalan, gullarning ochilishi, qushlarning uchishi) yoki kichik tajribalar bolada qiziqish uyg'otadi. Bu orqali u tabiat hodisalarini tushuna boshlaydi. **O'yin orqali o'rgatish** didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar (masalan, "bog'bon", "dehqon") bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. **Mehnat faoliyatiga jalb qilish** gul ekish, o'simliklarni sug'orish, hayvonlarga g'amxo'rlik qilish bolada mas'uliyat hissini uyg'otadi. **Badiiy adabiyot va ertaklardan foydalanish** tabiat haqidagi ertaklar, she'rlar va hikoyalar bolalarning tasavvurini boyitadi va ularda tabiatga mehr uyg'otadi. **Shaxsiy namuna ko'rsatish** tarbiyachi va ota-onalar o'zlari tabiatga ehtiyotkor bo'lsa (masalan, chiqindini tashlamaslik, daraxtlarni sindirmaslik), bola ham shu xulqni o'rganadi.

Natijada Bolalarda tabiatga mehr va hurmat shakllanadi Ekologik madaniyatning dastlabki ko'nikmalari paydo bo'ladi Kuzatuvchanlik va tafakkur rivojlanadi Sog'lom turmush tarziga qiziqish ortadi.

Maktabgacha yosh - bolaning xarakteri, odatlari va dunyoqarashi shakllanadigan eng muhim davrdir. Shu davrda berilgan ekologik tarbiya bola ongida mustahkam o'rnashadi va kelajakdagi xulq-atvoriga ta'sir qiladi.

Asosiy ko'nikmalarni shakllantirish yo'llari:

Tozalik va tartibni o'rgatish Bolalarga chiqindilarni yerga tashlamaslik, ularni maxsus joylarga tashlashni o'rgatish zarur. Bu orqali ular atrof-muhitni toza saqlashni o'rganadi. **Resurslarni tejash odatlari** Suvni behuda oqizmaslik, chiroqlarni o'chirib qo'yish kabi oddiy harakatlar bolalarda tejamkorlikni rivojlantiradi. **O'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish** Gullarga suv quyish, uy hayvonlariga mehr ko'rsatish orqali bolalar tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi. **Ekologik o'yinlar va mashg'ulotlar** Didaktik o'yinlar, rasm chizish, qo'l mehnati orqali bolalarda ekologik tushunchalar mustahkamlanadi. **Tabiatni kuzatish va tushuntirish** Sayr vaqtida bolalarga daraxtlar, gullar, qushlar haqida sodda va qiziqarli tarzda ma'lumot berish muhim. **Shaxsiy namuna ko'rsatish** Tarbiyachi va otanoning o'zi ekologik madaniyatga amal qilsa, bola ham uni takrorlaydi.

Natijada: Atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorlik Mas'uliyat va intizom hissi Tabiatga mehr va hurmat Tozalik va tartibga rioya qilish odati paydo bo'ladi.

Tabiat obyektlari orqali o'qitish metodlariga asosan tabiat obyektlari orqali o'qitish - bu bolalarni bevosita tabiat bilan tanishtirish orqali bilim berish usuli bo'lib, ayniqsa maktabgacha yoshda juda samarali hisoblanadi. Bu metodda o'simliklar, hayvonlar, suv, tuproq kabi real obyektlar asosiy o'quv vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy metodlariga kuzatish metodi eng muhim metodlardan biri. Bolalar daraxtlar, gullar, qushlar yoki ob-havoni kuzatib, o'zlari xulosa chiqaradilar. Masalan: gullarning ochilishi yoki barglarning rang o'zgarishini kuzatish. Amaliy faoliyat metodi bolalarni bevosita faoliyatga jalb qilish orqali o'qitish. Gul ekish, sug'orish, hayvonlarga yem berish. Tajriba (eksperiment) metodi oddiy tajribalar orqali bolalar sabab-oqibatni tushunib yetadi. Suv quyilmagan o'simlikning so'lishini kuzatish. Suhbat va tushuntirish metodida Tarbiyachi bolalar bilan savol-javob orqali mavzuni ochib beradi. "Nega daraxtlar bizga kerak?" kabi savollar orqali fikrlash rivojlanadi. O'yin metodida o'yin orqali bilim berish bolalar uchun eng qiziqarli usuldir. "Tabiatni asraymiz" kabi rolli o'yinlar orqali Ko'rgazmali metodDA rasmlar, videolar, maketlar orqali tabiat obyektlarini ko'rsatish. Hayvonlar yoki fasllar tasvirlari. Afzalliklari sifatida Bola real hayotni bevosita o'rganadi, Kuzatuvchanlik va tafakkur rivojlanadi, Tabiatga mehr va ehtiyotkorlik shakllanadi, Bilimlar mustahkam va esda qolarli bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ekskursiya (sayr) metodlari bolalarni tabiat va atrof-muhit bilan bevosita tanishtirish, ularning kuzatuvchanligi, tafakkuri va ekologik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik usullardir.

Quyida ushbu metodlarning asosiy turlari keltiriladi.

Bunda, Ekskursiya (sayr) metodlarining turlari Kuzatuv asosidagi ekskursiya Bu metodda bolalar tabiat obyektlarini bevosita kuzatadilar. Daraxtlar, gullar, qushlar, ob-havo holatini kuzatish. Ahamiyati bolalarda diqqat, tafakkur va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Tematik ekskursiyada Ma'lum bir mavzu asosida tashkil etiladi. "Kuz fasli", "Bahordagi o'zgarishlar", "Qushlar hayoti". Ahamiyati: bilimlarni tizimli va aniq shaklda beradi. Amaliy

faoliyatga asoslangan ekskursiya Bolalar faol ishtirok etadi. Barg yig'ish, gul sug'orish, qushlarga don berish.

Ahamiyati: mehnat ko'nikmalari va mas'uliyat hissini shakllantiradi. O'yinli ekskursiya Sayr davomida o'yin elementlari qo'llaniladi. "Kim ko'proq gul topadi?", "Qaysi qushni taniding?" Ahamiyati: bolalarda qiziqish va faollikni oshiradi. Tadqiqot (mini-izlanish) ekskursiyasi Oddiy tajriba va solishtirishlar o'tkaziladi. Turli barglarni solishtirish, tuproqni tekshirish. Bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Kompleks (aralash) ekskursiya Bir nechta metodlar birgalikda qo'llaniladi. Kuzatish + o'yin + amaliy faoliyat har tomonlama rivojlanishni ta'minlaydi. Ekskursiya metodlarining afzalliklari Bolalar real muhitda o'rganadi. Bilimlar mustahkam va qiziqarli bo'ladi. Tabiatga mehr va ehtiyotkorlik shakllanadi Jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlanadi

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ekologik o'yinlar metodlari bolalarda tabiatga mehr, ekologik ong va to'g'ri xulq-atvorni shakllantirishda eng samarali va qiziqarli usullardan biridir. O'yin orqali bola atrof-muhitni oson va tabiiy ravishda o'rganadi.

Ekologik o'yinlar metodlarining asosiy turlari Didaktik o'yinlar Bu o'yinlar orqali bolalarga aniq bilimlar beriladi. "Bu qaysi hayvon?", "Qayerda yashaydi?", bolalarda tabiat haqidagi tushunchalarni boyitadi. Rolli (syujetli) o'yinlar Bolalar ma'lum rollarni bajariladi "Bog'bon", "Dehqon", "O'rmon qo'riqchisi", tabiatga g'amxo'rlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Harakatli o'yinlarda Jismoniy faoliyat bilan bog'liq o'yinlar. "Qushlar uchadi", "Yomg'ir yog'di" bolalarning jismoniy va ruhiy rivojiga ijobiy ta'sir qiladi. Stol usti o'yinlari orqali rasmlı kartochkalar, pazllar orqali o'ynaladi. Hayvonlar yoki o'simliklarni moslashtirish Ahamiyati: tafakkur va diqqatni rivojlantiradi. Ijodiy o'yinlar orqali bolalar mustaqil ravishda yaratadi. Tabiiy materiallardan (barg, shoxcha) buyum yasash Tabiat manzarasini chizish tasavvur va ijodkorlikni rivojlantiradi. Ekologik muammoli o'yinlar vaziyatlar beriladi va bola yechim topadi. "Agar daraxtlar kesilsa nima bo'ladi?" mantiqiy fikrlash va mas'uliyatni oshiradi. Ekologik o'yinlar metodlarining afzalliklari ta'lim jarayonini qiziqarli qiladi, bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, tabiatga mehr va ehtiyotkorlikni shakllantiradi va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Quyida maktabgacha yoshdagi bolalarga tarbiyachi tomonidan suhbat va tushuntirish metodini rasmiy-pedagogik shaklda maktabgacha yoshdagi bolalarga tarbiyachi tomonidan suhbat va tushuntirish olib borish metodikasi bolalarda atrof-muhit, tabiat va kundalik hayot haqidagi tushunchalarni shakllantirish, ularning nutqi va tafakkurini rivojlantiriladi.

Bunda asosiy maqsad sifatida bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirish To'g'ri fikr bildirishga o'rgatish, tabiat va jamiyat haqidagi bilimlarni kengaytirish, savol-javob orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish asosiy hisoblanadi. Metodning mohiyati suhbat va tushuntirish tarbiyachi tomonidan bolalarga savollar berish, ularning javoblarini tinglash va kerakli joyda izoh berish orqali bilim berish usulidir. Bu metod bolalarning faol ishtirokini talab qiladi. Savol-javobva erkin suhbat yo'naltiruvchi savollar qisqa va sodda tushuntirishlar, suhbatni tashkil etish bosqichlari, kirish bosqichi, bolalarning e'tiborini jalb qilish hamda mavzuga oid qiziqarli savol berish kabi "Bolajonlar, sizlar tabiatda nimalarni ko'rgansiz?" Mavzu bo'yicha savollar berish, bolalarning javoblarini tinglash, to'g'ri javoblarni mustahkamlash, tushunmagan joylarini sodda qilib tushuntiriladi.

Bunda asosiy maqsad "Daraxtlar bizga nima beradi?", "Tirik va notirik tabiat deganda nimani tushunasiz?" Yakuniy bosqich umumlashtirish, xulosa chiqarish va bolalarning fikrini

rag'batlantirish va "Demak, tabiatni asrashimiz kerak, to'g'rimi?" Metodning o'ziga xos xususiyatlari kabi Bolalarning yoshiga mos, sodda va tushunarli bo'lishi kerak, qisqa va aniq gaplardan foydalanish zarur ko'rgazmali vositalar bilan boyitilishi maqsadga muvofiq har bir bola suhbatda ishtirok etishi ta'minlanadi.

XULOSA:

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik tasavvurlarini shakllantirishda tabiat obyektlaridan foydalanish metodikasi muhim pedagogik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu metodika bolalarni atrof-muhit bilan bevosita tanishtirish, ularning tabiat haqidagi bilimlarini boyitish hamda ekologik ongini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Tabiat obyektlari - o'simliklar, hayvonlar, suv, tuproq, havo kabi tabiiy unsurlar - bolalar uchun eng yaqin va tushunarli o'quv vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ular orqali bola nazariy bilimni emas, balki amaliy tajriba asosida o'rganadi. Bu esa o'zlashtirilgan bilimlarning mustahkam va uzoq muddatli bo'lishini ta'minlaydi.

Mazkur metodika jarayonida kuzatish, ekskursiya (sayr), ekologik o'yinlar, suhbat va tushuntirish, amaliy faoliyat kabi usullarning uyg'un holda qo'llanilishi yuqori samaradorlikni beradi. Ayniqsa, bolalarning tabiat bilan bevosita muloqotda bo'lishi ularning qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va atrof-muhitga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Shuningdek, bu jarayonda tarbiyachining roli alohida ahamiyatga ega. Tarbiyachi bolalarga to'g'ri yo'naltiruvchi savollar berishi, sodda va tushunarli izohlar berishi hamda o'zining shaxsiy namunasi orqali ekologik madaniyatni namoyon etishi zarur. Chunki bolalar ko'proq kuzatish va taqlid qilish orqali o'rganadilar.

Natijada, tabiat obyektlari asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarda tabiatga mehr, ehtiyotkorlik, tejamkorlik va muhofaza qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa kelajakda ekologik madaniyatli, ongli va mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalashning muhim poydevori hisoblanadi.

Shu bois, maktabgacha ta'lim tizimida tabiat obyektlaridan samarali foydalanish metodikasini keng joriy etish, uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan boyitish va amaliyotda muntazam qo'llash dolzarb vazifa hisoblanadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kamilov, T. Ekologik tarbiya: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi. - Ekologik tarbiya asoslari, metod va usullar haqida umumiy ma'lumotlar.
2. Murodov, A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish. Journal of Pedagogical Research, 4(3), 45-50. - Bolalarda ekologik ongni shakllantirish jarayoni.
3. Xudoyberdiyeva, Z. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti. - Atrof-muhitni asrash tushunchalari va pedagogik yondashuvlar.
4. Shamsiyev, B. Maktabgacha ta'limda ekologik tarbiya: Yondashuvlar va metodlar. Journal of Early Childhood Education, 6(1), 23-28. - Ekologik tarbiya metodlari haqida ilmiy maqola.
5. Karimova, M. O. Q. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi. - Tabiat obyektlari bilan ishlash va ekologik tarbiya bo'yicha ilmiy-metodik qo'llanma.
6. Jabborova, K. M. Tabiat bilan tanishtirish va ekologik tarbiya metodikasi. - Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tabiat bilan tanishtirish usullari.

7. Ravshanova, N. N. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalashda ijtimoiy zarurat sifatida yondashuvlar. - Ekologik tarbiya va tabiat bilan muloqot metodlari haqida maqola.

**INNOVATIVE
ACADEMY**